виявлення і розвиток творчих здібностей, підвищення зацікавленості у вивченні навчального матеріалу. Сучасні методи оцінювання рівня підготовки фахівців передбачають і врахування особистісних чинників, які діють в умовах надання студентам академічних свобод через наявність індивідуальних планів, навчальних програм та графіків самостійної їх реалізації; орієнтацію на розвиток творчих умінь.

1. Дибкова Л.М. Інформатика та комп'ютерна техніка: навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.] / Дибкова Л.М. – [2-ге вид., перер. і доп.]. – К.: Академвидав, 2007. – 416 с.

2. Ляудис В.Я. Методика преподавания психологии: Уч. пособ. / Ляудис В.Я. – [4-е изд., испр. и доп.]. – М.: УМК "Психология", 2003. – 192 с.

3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навч. посібн. / Мойсеюк Н.Є. – [4-те вид., доп.]. – К.: 2003. – 615 с.

4. Система якості вищих навчальних закладів: теорія і практика: [монографія] / О.І. Волков [та ін.]; Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. – К.: Наукова думка, 2006. – 301 с.

5. Цехмістрова Г.С. Управління в освіті та педагогічна діагностика: навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл.] / Цехмістрова Г.С., Фоменко Н.А. – [2-ге вид., перер. і доп.]. – К.: Видавничий Дім "Слово", 2005. – 280 с.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2010

УДК 316.776.32

Ганна Сукачова, *кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства і політології Української інженерно-педагогічної академії, м. Харків*

ПРОФЕСІЙНИЙ МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

У статті розглянуто поняття "професійний мовленнєвий етикет", визначено його компоненти, умови та шляхи формування в контексті підготовки компетентних, конкурентоспроможних фахівців для системи інженерно-педагогічної освіти.

Ключові слова: *професійна компетенція, професійний мовленнєвий етикет, професійні мовленнєві уміння, загальні мовленнєві уміння, культура спілкування, професійна комунікація.*

Літ. 6.

Анна Сукачова

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ РЕЧЕВОЙ ЭТИКЕТ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ИНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

В статье рассмотрено понятие "профессиональный речевой этикет", определены его компоненты, условия и пути формирования в контексте подготовки компетентных, конкурентоспособных специалистов для системы инженерно-педагогического образования.

Ключевые слова: *профессиональная компетенция, профессиональный речевой этикет, профессиональные речевые умения, общие речевые умения, культура общения, профессиональная коммуникация.*

Anna Sukacheva

PROFESSIONAL SPEECH ETIQUETTE AS A PART OF PROFESSIONAL COMPETENCE ENGINEER TEACHERS

In article the concept "professional speech etiquette" is considered, its components, conditions and formation ways in a context of preparation of competent, competitive experts for system engineering-pedagogical education are defined.

Key words: *the professional competence, professional speech etiquette, professional speech abilities, the general speech abilities, culture of dialogue, professional communication.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство вимагає підготовки фахівців, які здатні орієнтуватися у виробничих ситуаціях, ділових контактах та в інших випадках, пов'язаних із здійсненням професійної діяльності. Забезпечення мобільності, працевлаштування та конкурентоспроможності фахівців визначає необхідність підготовки компетентних фахівців, які мають глибокі знання зі спеціальності, досконало володіють державною

© Г. Сукачова, 2011

мовою, здатні спілкуватися на засадах гуманізму і демократії в різноманітних ситуаціях, пов'язаних з професійною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній психолого-педагогічній літературі існує низка досліджень, присвячених характеристиці професійних якостей інженера-педагога (Е.Ф. Зеєр, Г.А. Карпова, Н.Є. Єрганова, О.Т. Маленко), визначенню компонентів професійної діяльності інженера-педагога (О.Є. Коваленко, О.К. Бєлова, Н.О. Брюханова), комунікативній підготовці майбутніх педагогів (В.М. Гриньова, Е.Г. Полатай, А.І. Годлевська, В.В. Полторацька), педагогічним умовам формування мовленнєвих навичок у майбутніх педагогів (М.І. Пентилюк, М.А. Богуш, С.І. Пасов, К.М. Плиско, М.С. Вашуленко, С.А. Смірнов).

На сьогодні існують дослідження, в яких розглядаються питання, пов'язані з формуванням мовленнєвих умінь, комунікативних умінь, мовної компетенції, культури мовлення, культури ділового мовлення. Це роботи Л.В. Барановської, Г.Г. Берегової, Л.М. Головатої, В.М. Гриньової, В.С. Коломієць, Н.М. Кострици, О.В. Мартіної, Е.Г. Полатай, Т.П. Рукас, Л.Н. Тоцької, М.Б. Успенського, О.Н. Хорошковської.

Проблеми професійної діяльності інженера-педагога досліджуються в роботах Е.Ф. Зеєра, О.Е. Коваленко, Г.А. Карпової, Н.Є. Ерганової, С.Ф. Артюха, В.І. Лобунця.

Виклад основного матеріалу. Процес підготовки майбутніх інженерів-педагогів має будуватися з урахуванням особливостей інженерно-педагогічної діяльності та необхідності виховання адекватної професійної мотивації і цілеспрямованості, розвитку професійно важливих якостей особистості спеціаліста та забезпечення високої професійної компетенції [1].

Діяльність інженера-педагога є складним процесом, що передбачає поєднання двох компонентів: власне педагогічного (організацію навчання і виховання) та виробничо-технологічного (розробку виробничо-технічної документації, забезпечення виробничого процесу в майстернях, обслуговування матеріально-технічної бази лабораторій і кабінетів, освоєння нових технологічних процесів і техніки та ін.). Основу такої діяльності становить розв'язання педагогічних проблем, а виробничо-технологічний компонент виступає як засіб навчання та виховання. У структурі діяльності майстра і викладача системи профтехосвіти наявні види робіт, що відсутні або майже неактуалізовані у школі: це робота, пов'язана з професійним вихованням учнів, з позакласною роботою щодо підвищення професійної майстерності майбутніх фахівців, зі встановленням контактів з базовим підприємством та його трудовим колективом у період виробничої практики, із забезпеченням виробничого процесу в умовах профтехосвіти, зі специфічною формою підвищення кваліфікації у вигляді стажування на підприємстві [2, 32].

Головна мета діяльності інженера-педагога – навчання професії і формування особистості працівника – реалізується за рахунок підготовки та здійснення навчально-виховного процесу, проведення профорієнтації, підвищення кваліфікації, громадсько-організаційної роботи [2, 33 – 35].

З огляду на особливості професійної діяльності, обсяг та зміст поняття "інженер-педагог" необхідно розглядати як комплексне поєднання суспільних, загальнонаукових, інженерних, психолого-педагогічних і методичних компонентів, якісне засвоєння яких надасть змогу особистості найбільш повно виконати покладені на неї функції [5, 41].

Автори концепції розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні (С.Ф. Артюх, В.І. Лобунець, П.А. Ярмоленко, О.Е. Коваленко) професійну діяльність інженера-педагога подають у вигляді двох самостійних компонентів: інженерної професійної та педагогічної професійної, що забезпечує соціальний захист особистості, оскільки у випадку невдачі у галузі педагогічної діяльності він може спробувати свої сили на виробництві; до того ж досвід показує, що успіх викладання залежить від рівня технічної кваліфікації викладача. Згідно із запропонованим підходом, професійна діяльність викладача спеціальних дисциплін, на відміну від викладачів школи, має інтегративний характер і включає дві самостійні діяльності – педагогічну та інженерно-технічну. Педагогічна діяльність передбачає роботу по організації та здійсненню навчального процесу в професійному навчальному закладі, а також системі підвищення кваліфікації. Інженерна діяльність передбачає роботу фахівця у відповідній галузі промислового виробництва як організатора, проектувальника та експлуатаційника. При цьому виділені компоненти професійної діяльності інженера-педагога взаємопов'язані й цей взаємозв'язок проявляється в тому, що предмет професійної діяльності є засобом здійснення педагогічної діяльності, іншими словами, володіння інженерною діяльністю дає можливості викладачу опанувати нові досягнення науки, техніки та виробництва з метою передавання їх учням, а також підготовки матеріально-технічної

бази для організації та здійснення навчального процесу з професійної підготовки [4, 17 – 18].

Педагогічна діяльність інженера-педагога включає такі елементи трудових процесів: аналіз вихідних даних, прогнозування результатів, аналіз стану об'єкта, підготовку матеріалів, розробку технологій діяльності, реалізацію або організацію та здійснення трудового процесу, контроль та корекцію результату [3].

Серед соціально значимих та професійно важливих якостей інженера-педагога, як відомо, виділяють такі: спрямованість (професійну позицію, професійні ціннісні орієнтації, мотиви, професійне самовизначення, покликання та педагогічний ідеал); професійну компетенцію (комплекси інженерно-педагогічних знань і умінь, індивідуальний досвід, педагогічну майстерність); професійно важливі якості (активну життєву позицію, динамізм, емоційність, організованість, комунікативність, дидактичність, технічний інтелект, креативність, педагогічний інтелект); психодинамічні характеристики (активність, емоційну стабільність, темп реакції, швидкість вироблення умовних рефлексів). При цьому слід звернути увагу на те, що комунікативність – якість, необхідна для успішного виконання будь-якої педагогічної діяльності, – передбачає товариськість, емоційну експресію, розвинуте мовлення (правильну вимову, логічну стрункість викладу думок), педагогічний такт, здатність "прочитати" душевний стан студента за виразом обличчя, мімікою, жестами [2, 58].

Професійна діяльність інженера педагога пов'язана з реалізацією трьох груп умінь:

- гностична діяльність пов'язана з його уміннями проектувати пізнавальну та практичну діяльність учня, де важливе значення надається умінню висунути перед ним проблему, ставити пошукові завдання;

- власне конструктивні вміння пов'язані з конструюванням різноманітних елементів і моментів у діяльності інженера-педагога;

- організаційні та комунікативні уміння забезпечують можливість вписувати свою діяльність у загальну конструкцію діяльності колективу навчального закладу [5, 43].

Для успішної реалізації професійно-педагогічних функцій інженер-педагог має демонструвати такі сформовані якості особистості: професійне мислення – творче, педагогічне мислення, рефлексію, мобільність і оперативність мислення; динамізм – ініціативність, наполегливість, здатність передбачити реакцію і поведінку людей, досягти поставленої мети, здатність до вольового впливу; дидактичні здібності – уміння пояснювати, доводити, перетворювати науково-технічну інформацію на навчальний матеріал, проектувати технології навчання; комунікативність – товариськість, розвинуте мовлення (правильну вимову, логічну стрункість викладу думок), перцептивні та експресивні здібності, педагогічне спілкування; організованість – здатність організувати навчально-виховну і суспільно корисну діяльність учнів, а також власну – інженерно-педагогічну; креативність – здатність до художньої та технічної творчості, раціоналізації, педагогічної творчості; емпатію – можливість емоційно відгукнутися, тактовність, доброту; толерантність – емоційну стійкість, впевненість в собі, витримку, врівноваженість [6, 59].

Діяльність інженера-педагога спрямована на реалізацію загальнопедагогічних (або власне професійних) та допоміжних функцій. До першої групи належать навчальна, виховна та розвивальна функції, до другої – конструктивна, організаційна, гностична, комунікативна, виробничо-технічна функції [6, 48]. Комунікативна функція (функція спілкування) є однією з найважливіших для педагога, оскільки спілкування – це і засіб, і зміст педагогічної роботи [6, 52].

Таким чином, на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури серед особистісних якостей інженера-педагога слід виділити професійну компетентність (уміння й навички з професії, технічне мислення, креативність у галузі виробничо-технологічної діяльності), педагогічну компетентність (педагогічна техніка, психолого-педагогічна ерудованість, креативність у галузі педагогічної діяльності) та мовну компетентність (розвинуте мовлення, уміння будувати тексти різного призначення, дотримання мовних норм, використання формул мовленнєвого етикету відповідно до ситуацій спілкування).

Розглядаючи професійну компетентність інженера-педагога як здатність фахівця здійснювати діяльність відповідно до посадових обов'язків і повноважень, з урахуванням галузевих стандартів вищої освіти напряму підготовки "Професійне навчання", ми пропонуємо поняття компетентність інженера-педагога, що включає такі компоненти: знання засобів, способів, програм виконання дій, розв'язання професійних завдань, виконання правил і норм поведінки; досвід реалізації знань та умінь у професійній діяльності; емоційно-вольову регуляцію як здатність адекватно до ситуацій соціальної та професійної взаємодії регулювати прояви компетентності.

На підставі аналізу типових завдань діяльності

та змісту вмінь інженера-педагога нами запропоновано поняття "Професійний мовленнєвий етикет інженера-педагога".

Професійний мовленнєвий етикет інженера-педагога – це система формул спілкування, стійких висловів, які використовуються в ситуаціях професійної комунікації. Володіння професійним мовленнєвим етикетом інженера-педагога передбачає використання загальних та професійних мовленнєвих умінь. При цьому загальні мовленнєві уміння – це володіння мовними засобами, дотримання мовленнєвих норм, уміння будувати тексти різного призначення (як письмові, так й усні) з урахуванням їхніх особливостей, уникання мовних штампів; логічне, чітке формулювання висловлювань, використання шляхів удосконалення власного мовлення; володіння мовленнєвим етикетом.

Професійні мовленнєві вміння, крім застосування загальних мовленнєвих умінь, передбачають володіння професійною лексикою, термінологією, різними формами писемного та усного професійного мовлення; вміння створювати тексти, що використовуються в ситуаціях професійної комунікації; використання галузевої термінології, спеціальної фразеології, стійких висловів, які відповідають соціально значимим ситуаціям професійної комунікації; здійснювати аналіз ефективності професійної комунікації; вдосконалення власного професійного мовлення; добір найдоцільніших у професійному спілкуванні мовленнєвих моделей.

Використання професійного мовленнєвого етикету інженера-педагога дозволяє планомірно будувати різні етапи комунікативних процесів, урізноманітнювати й увиразнювати власне мовлення; здійснювати педагогічне спілкування на основі знань про закономірності спілкування й способи управління індивідом та групою; доцільно використовувати у своїй діяльності професійну лексику; складати документи різного призначення; формувати зміст професійної освіти; проектувати технології навчання; конструювати навчальні матеріали; здійснювати контроль, самоаналіз та саморегуляцію в навчанні.

Необхідно зазначити, що можливості для формування професійного мовленнєвого етикету і його основних категорій у процесі підготовки фахівців інженерно-педагогічного профілю надає курс "Українська мова (за професійним спрямуванням)", який передбачає вивчення особливостей наукового та офіційно-ділового стилів сучасної української літературної мови, роботу з довідниками, словниками тощо, вивчення дефініцій та категорій національного мовленнєвого етикету та засвоєння термінології.

Можливості для формування навичок професійного мовленнєвого етикету надає також курс "Риторика". Під час вивчення тем "Координація мовлення та наочних ефектів у педагогічному спілкуванні", "Вербальні та невербальні засоби педагогічного впливу", "Психологія та методика писемного та усного мовлення" необхідно звернути увагу студентів на важливість дотримання мовних норм, доречного використання етикетних одиниць у різноманітних ситуаціях спілкування; розглядаючи ситуації спілкування, слід звертатися до таких, що моделюють майбутню професійну діяльність студентів, дозволяють навчити їх адекватно використовувати мовні засоби, планувати власну комунікативну діяльність.

Створення педагогічних умов формування професійного мовленнєвого етикету майбутніх інженерів-педагогів передбачає мотивацію майбутніх інженерів-педагогів до вивчення професійного мовленнєвого етикету, формування позитивного ставлення до діяльності, розвиток пізнавальної активності, усвідомлення особистісного смислу навчання професійного мовленнєвого етикету, здійснення індивідуального підходу в навчанні; використання групових форм роботи в діяльності змагального характеру; поєднання групових та індивідуальних форм роботи. Для здійснення цієї діяльності пропонується використовувати завдання, що передбачають складання структурно-логічних схем, словників термінів, анотацій, оглядів літератури, планів статей, параграфів, посібників; формування опорних конспектів з певної теми; формулювання питань до теми, матеріалу розділу, посібнику; роботу з текстами підручників, посібників, довідників; моделювання ситуацій професійного спілкування.

Висновки. Професійний мовленнєвий етикет – це система формул спілкування, стійких висловів, що використовуються в ситуаціях професійної комунікації, володіння якою передбачає використання загальних та професійних мовленнєвих умінь. Використання професійного мовленнєвого етикету в процесі спілкування полегшує процеси передачі, аналізу та сприйняття інформації, які є важливою складовою процесу соціалізації.

Формування професійного мовленнєвого етикету буде ефективним за таких умов: точне формулювання теми заняття; однозначне визначення об'єкта, предмета, мети, завдання роботи; логічне поєднання під час роботи на заняттях усних та писемних форм контролю знань студентів; контролю під час перевірки

студентських робіт за дотриманням логічності, послідовності, обґрунтованості відповіді; аналізу відповіді студентів з точки зору логічності, послідовності, обґрунтованості подачі матеріалу, залучення студентів до самооцінювання; чіткого виділення етапів спілкування, контролю за відповідністю використаних етикетних одиниць етапу професійного спілкування та ситуації спілкування; виділенню логічних етапів розкриття змісту понять, подачі матеріалу; урізноманітнення використовуваних етикетних одиниць в однотипних ситуаціях професійного спілкування; аналізу доречності, точності, чіткості власних висловлювань та висловлювань студентів з огляду на мету та ситуацію спілкування; використання різноманітних стратегій мовного спілкування та конструкцій власних висловлювань; дотримання відповідності обраної стратегії комунікації та використаних етикетних одиниць тональності спілкування, позиціям співрозмовників у процесі комунікації; залучення студентів до свідомого використання етикетних одиниць під час діалогу з викладачем, з іншими студентами. Крім того, в курсах дисциплін, що викладаються студентам, необхідно спеціально звертати увагу на коло питань, пов'язаних з формуванням професійного мовленнєвого етикету, викладання дисциплін гуманітарного циклу має передбачати створення умов для формування професійного мовленнєвого етикету; формування професійного мовленнєвого етикету під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу повинно враховувати специфіку предмета, що викладається, та напрям фахової підготовки майбутніх фахівців.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує повною мірою питання формування професійного мовленнєвого етикету. Подальший науковий пошук може бути пов'язаний з визначенням та створенням умов формування професійного мовленнєвого етикету для кожного напряму підготовки фахівців сучасної системи освіти.

1. Бочарова С.П. Психологічна культура інженера-педагога як фактор ефективності його професійної підготовки. // Режим доступу library.uipa.kharkov.ua/library/Left_menu/.../Бочарова%20C.doc.

2. Зеер Э.Ф. Профессиональное становление личности инженера-педагога. – Свердловск: Изд-во Уральского университета, 1988. – 120 с.

3. Коваленко Е.Э. Методика профессионального обучения: инженерная педагогика. – Харьков: УИПА, 2002. – 158 с.

4. Коваленко О.Е. Методичні основи технології навчання. – Харків: Основа, 1996. – 184 с.

5. Маленко А.Т. Воспитание инженера-педагога. – М.: Высшая школа, 1986. – 222 с.

6. Содержание подготовки инженеров-педагогов: Сборник научных трудов. – Свердловск: СИПИ, 1987. – 133 с.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2010

Вечеряти з нами старим звичаєм...

Ось підходить до порогу 6 січня – цей особливий і незвичний день. Він пов'язаний у нас з тріскучим морозом і пухким сніговим килимом, з "першою звіздою" та звуком святочного дзвіночка. Хоч в останні роки природа не завжди обдаровує нас снігом на ці різдвяні дні, та все ж глибоке і святенне почуття зароджується в наших душах, як тільки забряжчить своїм першим світлом зимовий ранок, і господиня, пов'язавшись цвітастою хусткою і тричі перехрестившись, починає поратися по господарству. Всі святовечірні приготування тісно пов'язані з числом дванадцять, яке символізує дванадцять апостолів Христа. Колись починали добувати вогонь кременем та кресалом, які дванадцять днів лежали під образами на покутті, розпалювали в печі дванадцять полін, що дванадцять днів сушилися і готувалися до цього дня.

Олена Білас-Березова,
директор Музею Михайла Біласа
м. Дрогобич